

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לה, תשמ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' יג; ג מ י ש ה — חידושו של בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' ט.

שמות עצם: [5.] א ה ד ה — חידושו של בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' ז.
[7.] ס ל ס ו ל י מ (בְּקוֹל) — ר' א"ש ערך סלסול. [8.] ד ק ו ת — חידושו של בן־יהודה. ר' דק, רהב"י עמ' ט. [9.] ח ו ל צ ה — חידושו של קלוזנר. ר' רהב"י עמ' יב; מ ח ו ך — ר' א"ש. [13.] ה צ צ י מ ר' א"ש ערך תְּצַץ;
" ב ר ן ז י מ " — שעשוע שבו משליכים חלוק אבן אל המים בכיוון שטוח והחלוק צריך לדלג 2–3 פעמים על פניהם. [14.] ר כ ו ב ו ת — ר' א"ש ערך רְכַבָּה. [17.] מ ח מ א ו ת — ר' א"ש ערך מתמאה: ט ק ס י מ — חידושו של בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' יג. מ ל א כ ו ת י ו ת — חידושו של ברשדסקי. ר' רהב"י עמ' טז.

פ ע ל י מ : [14.] ת ד ר ך ן — חידושו של בן־יהודה, ר' רהב"י עמ' י.
[22.] ו פ ו ז מ ת — ר' א"ש ערך פּוֹזֵם.

י ג א ל י נ א י

תכנון לשון, פרסום ומימוש

(ממשימות המזפירות המדעית של האקדמיה)

חוק המדינה הטיל על האקדמיה ללשון העברית תפקיד נכבד ורב: לכוֹן את התפתחות לשוננו¹. ואמנם, האקדמיה, יורשת ועד הלשון העברית וממשיכת דרכו, קיבלה על עצמה משימה קשה זו².

1. ראה 'חוק המוסד העליון ללשון העברית, תשי"ג–1953', 28.

2. ראה 'תכנון האקדמיה ללשון העברית', 28.

כאן מכנסים את אוצר המלים העברי ובדקים אותו³, חוקרים את מבנה הלשון העולה מפך ומוציאים מסקנות לשימוש ראוי ותקני בשפתנו, בהתחשב במוציאות הלשונית כיום. פשקובעת האקדמיה כללי דקדוק וכללי פתיב, כללי פיסוק וכללי תעתיק, וכשהיא דנה בחידושי מלים ובמונחים עבריים תקינים לשטחים שונים, פנדרש, פנתה לטפח את לשוננו ולפתחה בהווה על-סמך ידע מתרחב אודות עברה. האקדמיה משתדלת לשכלל את שפתנו כיום, ועם העמקת הבנתנו את רוח הלשון המורשה לנו — להוליכה לקראת העתיד. הנה אומר: לא רק תקני לשון נקבעים פה, אלא אף הנחיות להבא. במקומות רבים בעולם מנסים להתוות דרכים ללשוניות ומשתדלים להנחותן בדרכים הללו.

שאלה רבה וסבוכה היא, אם ניתן הדבר לעשותו: האפשר לתכנן לשון, ואז לכונן את התפתחותה על-פי התכנון שנקבע? כלום ידועים לנו התהליכים הפועלים בלשוניות והקובעים את דרכן, עד שנוכל להתערב במהלכן ולנווט את התקדמותן? ומה יעשה המתכנן כדי להגשים את תכניתו? באילו אמצעים יפעל, כדי שתלך הלשון בדרך הרצויה לו? פיצד יגפיר את הסיכויים, שאכן תתמיד הלשון בכיוון שקבע לה, ולא תסטה ממנו? דרך משל, רופא שטיפל במי שקפא בקור, השיב את נפשו וכמעט החזירו לאיתנו, איך יבטיח, שאמנם יעמוד המתאושש על רגליו וימשיך בחייו בלי שיצטנן מפל רוח פרצים מקרית העשויה לנשוב בדרכו?

3. העבודה נעשית באגף המילון ההיסטורי של הלשון העברית.

סביר, שלא ישלח את המחלים בטרם יציידנו בתרופות לזמן הקרוב ובהוראות להתנהגות נאותה בעתיד, ואף יעקוב אחר מצבו כעבור זמן, אם רופא אחראי הוא. כדי למנוע מאחרים פגיעה דומה יפרסמו שלטונות הבריאות את נסיבות המקרה ויפיצו ברבים פללים להתנהגות ראויה בעת קרה, וכדי לנרץ שאמנם נקלטו ההמלצות, ואלה תיושמנה בעת הצורך, יוסיפו וישננו את הפללים וההוראות בדרך שגרה.

נמשלים לכך מעשי ועד הלשון בעבר ותפקידי האקדמיה שלנו בהוזה. בפעולותיה שנמנו לעיל, מבקשת היא את טובת הלשון, ובכך נהייתה אחות לאקדמיות, למוסדות ולגופים אחרים בעולם, העוסקים בתכנון לשון (Language Planning)⁴. יש מערערים על עצם הפונה לעשות זאת, מבחינת העיקרון שבדבר. הללו שוללים התערבות ממוסדת כל שהיא בהתפתחות לשון, בטענה, שאין לכך הצדקה מוסרית, פי רעיון ההאחדה והמיזוג אינו טבעי לאדם, והוא מנוגד ליצר הבדלנות הטבוע באנוש. בצד אלו יש הכופרים באפשרות המדעית-הטכנית להשיג זאת. לדעתם, אין שליטה על התפתחות לשון, שהרי תהליכי לשון חיה פה נסתרים הם, אינם חזויים ובלתי-צפויים, ומשום כך יש מפקפקים בתוצאות המעשה.

4. האקדמיה, תיאורה ופעולתה, רשומים בקאטאלוג בין-לאומי, הפולל פרטים על גופים חשובים בעולם העוסקים בתכנון לשון: *Directory of Language Planning Organizations*, by Joan Rubin (Honolulu [Hawaii]: East-West Center, 1979). אף קיימים בעולם ארגונים מקצועיים, המאגדים גופים ואנשי מקצוע בתכנון לשון, והמרפז הנזכר הוא מן הידועים שבהם.

אף למחיי העברית ולמתכנניה היו היסוסים והרהורים שניים באשר למעשם ולדרפם. חברי ועד הלשון שאלו את עצמם: מי שָׁמְנוּ? ⁵ והבוחנים את עבודת הוועד ציינו ⁶, שחולשת ועד הלשון בכך, "שבני הארץ אינם מתחשבים עם הסמכות של הוועד" ⁷.

על שאלת הסמכות השיב ועד הלשון, בהחליטו פה אחד, ש"פה בארץ, במקום ששפת הדיבור מתפתחת מיום ליום, בזמן שהיא מתרחבת ומתפשטת באופן טבעי, במקום שיצירות השפה נעשות פמעט מעצמן — ובשביל זה לפעמים גם באופן לא יפה, אין אנו רשאים לחפות עד אשר יבואו בלשנים מומחים ומוכנים לאותו דבר; ומי

5. נצטט מתוך זכרונות ועד הלשון, מחברת א', ירושלים [תרע"ב]: "בראשית עבודת הוועד" . . . "התעוררה השאלה, אם יש היכולת והרשות המוסרית והאחראית לחברים" בוועד "לקבוע מלים חדשות בספרותנו וליצור יצירות חדשות".

6. השווה בדברי הסופר והמורה אחד העם, בישיבה משותפת למרכז אגודת המורים ולוועדי (!) הלשון, בתרע"ב, כמובא בלקט תעודות לתולדות ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית (ירושלים, האקדמיה ללשון העברית, תש"ל), עמ' 36–37. אחז"ע חבע במפגיע (שם) "להנהיג מעין משמעת, שכל בתיה"ס יתחשבו [בעניין הטרמינולוגיה] עם דעתו של ועד הלשון". נשיא הוועד עצמו, דויד ילין, הודה אז, ש"ועד הלשון אינו יכול לעבוד, אם לא תהיה לו הסמכות הגמורה", ודרש באותו מעמד, שמה שהועד קובע "צריך להתקבל מאת הכול".

7. שם, בעמ' 38, מובאות תלונות נוספות על חוסר התייחסות לעבודת הוועד, איי-קבלת החלטותיו וחוסר אמון בעבודתו ופעולתו.

שהיכולת בידו צריך לעצור בעד הרעה, שלא תצא שפה המונית ביותר, וצריך לקבוע מלים חדשות ויפות"⁸.
האם אין הדברים יפים וראויים לשינון אף בימינו ובמקומותינו, כשלמעלה ממחצית האוכלוסייה שפת אמה אינה עברית? בעיני חוסר המשמעת הציבורית ואי-קבלת הנחיות הנועד סיבתה הייתה כבר אז בחוסר פרסום נאות של תוצאות עבודת הנועד, מחדל שגרם להתרשלות בציבור ולהתרופפות המשמעת. וכשנבדקה הסיבה לעניין זה, התברר, שעיקר החולשה נעוץ בחסרון-פיס מתמיד וכרוני. כאז פן עתה, עבודת הנועד והאקדמיה עבודת מתנדבים היא לחברים, ויש להעריך פראוי את העושים במלאכה, המשקיעים מזמנם ומפוחם (ומממונם) בעבודת לשוננו. בכך תשובה למטילים ספק ביכולת לכונן לשון: לו היו אמצעים מספיקים, הייתה האקדמיה יכולה להפיץ את דברה בכל אתר, כדרך שעושים פרסומאים ומעצבי דעת קהל⁹, והייתה הארץ מתמלאת דעת הלשון מבלי להזדקק לחוק המדינה¹⁰.
אמנם לא בכוח החוק לבדו ניתן לכונן לשון. אדרבא, יש

8. שם, עמ' 31. בהמשך (עמ' 32-33) בא פירוט הדרכים שנקט הועד כדי לשפר את שפת הדיבור והספרות בעברית, כנגד השגיאות בשפה "בפרט בפי ההמון".

9. ראוי להשוות לכאן את פעולות ה-British Council, שבעזרת הממון מפיצה את ידע האנגלית בכל העולם, ובהצלחה רבה, ופיו"ב פעולות המרכזים לתרבות צרפת, המפיצים את הצרפתית, ואחרים כמותם.

10. החוק המוזכר בהערה הראשונה קובע, שהחלטות המוסד שנתפרסמו ברשומות "יחולו על מוסדות החינוך והמדע, על הממשלה, מחלקותיה ומוסדותיה ועל הרשויות המקומיות".

מטילים ספק ביכולתו של החוק לכפות התנהגות לשונית כללית¹¹. רבים בארצנו החוקים שהציפור אינו מציית להם, ואינו בוש בכך. בענייננו קובעת האוירה הכללית, משפיעה התייחסות הקהל לחוק, ומכריע הרובד החברתי היוקרתי, שהחוק האמור מקובל עליו. החקיקה נחוצה אז רק כדי להדריך את הסרים מן המוספמה החברתית.

אף יש לזכור, שמטרתו הראשונית של אליעזר בן-יהודה הייתה תחייה לאומית-חברתית. האגודה שהקים, חברת 'שפה ברורה' (שקדמה ל"ועד הלשון"), שמה לה פיעד — יצירת "אחדות ואחונה" בעם ישראל, כדי ש"רוח אחת ולב אחד יהיה לכולם". החייאת העברית נועדה לשמש מכשיר פלבד כדי להשיג מטרה חברתית-לאומית-מדינית זו¹².

והנה, אותה המטרה הייתה אף לעיני המחוקק במדינת ישראל, כאמור בראשית דברינו. לשם כך נתן בידי האקדמיה סמכות רשמית לקבוע הלכות בלשון, ולכן החיל את הקביעות הללו על גופי-ציבור¹³. הלשון מוכשרת לגבש עם.

11. במחוז קונצק שבקאנאדה הוקם מיניסטריון ממשלתי מיוחד לענייני הלשון הצרפתית, וחוק כללי מחייב את השימוש בצרפתית בכל פרסום רשמי. אך ספק אם יד הפראנקופילים על העליונה אף במחוזם.

12. ראה לקט תעודות (הערה 6 לעיל), עמ' 19–20, ועוד בדברי א' בן-יהודה עצמו, החלום ושברו (מהד' ר' סיוון; ירושלים: מוסד ביאליק, תשל"ט), עמ' 11, 37 ואילך ועמ' 55–56.

13. ראה הערה 10 לעיל, ופירוט הפננה בדברי יו"ר ועדת החינוך והתרבות של הפנסת (והיה אף שר החינוך והתרבות בממשלת ישראל, הא' אהרן ידלין) בכ"ח בסיון תשל"ח:

"הלשון העברית היא גורם חיוני בקיום אחדותו הלאומית של עמנו.

וכשם שפקפקו רבים וכן טובים בהצלחת תכנון הלשון שיזם הנודע, ובהם מנהיגים נכבדים ואנשי רוח דגולים כמנדלי מו"ס וש' ברנפלד, פאחה"ע וי"ח ברנר¹⁴ (שאף לגלגו לניסיון החייאת העברית המדוברת ולחידוש מלים בלשון). פן יש היום מלומדים וחוקרי לשון, אנשים מן השורה ובדרנים ואנשי לצון, המבקרים את מעשי האקדמיה, אף לועגים לקביעותיה ולהמלצותיה, ומהרהרים (ומערערים?) על הצורך בהמשך קיומה¹⁵.

היא גורם שאין שני לו בשמירת ייחודו התרבותי של העם היהודי ושל מדינת ישראל. על האקדמיה הוטלו פאן חובות של עשייה נכבדות ביותר — בתחום הפעולה הבלשנית השוטפת הנורמטיבית. אלה הן חובות שאין להן אחריות... .

14. לקט עידות (הערה 6 לעיל), עמ' 17, 36, 40 ואילך (דברי

א' בן־יהודה שם, עמ' 43 וא').

15. אופייניים דברי יורם ברונובסקי במסה על הלשון (תל־אביב: הקבה"א — ספריית פועלים, תשל"ה/1975), עמ' 63–64, הקובע, ש"משעה שהלשון חיה חיים מלאים ועצמאיים", ומעת ש"השפה החלה נושמת בכוח עצמה", מיותר להמשיך בהכנתה, והמתעקשים לעשות פן מזיקים לה בתכלית, מגבילים את עצמאותה ובמידת־מה מחניקים אותה. אכן, מודה המחבר בהצלחתם "הגדולה מאוד" של ועה"ל והאקדמיה ובמעשם הרב, אף מפיר בכך, ש"האקדמיה לא סיימה עדיין את תפקידה המכונן", אך ממליץ הוא, שההצלחה תגבר ככול שיחדל המוסד המכונן מהתקיים.

על השאלה הגדולה מכולן, שאלת הגדרתם של 'חיי לשון מלאים ועצמאיים' ושל 'שפה הנושמת בכוח עצמה' לגבי העברית, על פך לא מצאנו תשובה במסה (מעולה פשלעצמה) זו, הפתובה בלשון תקנית למהדרין, טובה ואקדמית ורחוקה (לפחות במהדורה זו) מהעברית ה"שנייה", עברית ה"המונים", שהמחבר מנבא לה "מעמד רם ברבות הזמנים".

על מידת ההצלחה בהכוננת לשוננו עד עתה יעידו המפקקים עצמם, ראשונים שחזרו בהם¹⁶ ואחרונים המודים כמי שכפאתם המציאות, ויעיד השינוי שחל ביחסם של המלומדים והפלשנים בעלי המוניטין אל העברית בימינו, המשמשת להם דוגמת מופת להצלחה רבתי של תכנון לשון והכוננתה במודע, ככול שהדברים נוגעים לעברית הפורמאלית, זו שבע"פ, ויותר מכך זו שבכתב¹⁷.

יתר על כן, חשוב לציין, שאין לאקדמיה מונופול בהכוננת לשוננו, ואין היא הגוף היחיד המְפַתח ומְשַׁנֵּה את העברית כיום. צה"ל, פדוגמה, עוסק הרבה בהכוננת הלשון. הצבא זקוק בתכיפות ובדחופות למלים עבריות חדשות בשביל מושגים, כלים ואבזרים רבים, כאלה שפותחו בארץ ואחרים שנרכשו בחוץ. האחראים לעניינים אלה ביחידות השונות אינם יכולים להמתין עד שיובאו הדברים לפני האקדמיה ויעברו את כל ההליכים שבדרך מציאת הפעה עברית לאותם חדשים שמקרוב באו. ברגיל נמשך תהליך האישור באקדמיה כשנה ומעלה, ואילו צה"ל צריך למונחים העבריים הללו תכף ומָיֵד, כאמור, בצמוד לקליטת הפלים ביחידות הצבא. על כן יש בחילות צה"ל ועדות מינוח, ששיתפו בעבודתן אנשי לשון (ואף מאנשי האקדמיה),

16. ראה, למשל, את דברי אחד-העם בלקט תעודות (הערה 6

לעיל), עמ' 33-34, 36 א-ב, ובמיוחד — עמ' 103!

17. מאלף מאוד לענייננו השינוי ההדרגתי שחל בערך "Hebrew"

"Language" שבמכובדת שבאנציקלופדיות, האנציקלופדיה בריטאניקה, במהדורותיה השונות למן 1911 ואילך: מעבר מכפירה וזלזול להכרה מלאה בהחייאת העברית ובאפשרות לתכנן לשון.

והן קובעות שמות ואף מחדשות מלים לפי הדרוש. אמנם הדברים מתפרסמים "פהוראת שעה, עד לקביעה סופית באקדמיה", אלא שפמעט אין לך דבר קבוע ועומד בלשון יותר ממונח זמני שהופץ בציבור, הוכנס לספרות המקצועית, נשתגר בפי הדוברים ונשתרש בעם. ויוצא, שפעמים הרבה לא נותר לאקדמיה, אלא לאשר בדיעבד מונח שחודש כך, "זמנית", ונעשה רגיל ומקובל למדי בשימוש כללי או מקצועי, וזאת לא פעם למורת-רוחם של חברים באקדמיה ולמורת רוחה של הלשון מצד דקדוקה ההיסטורי. כך, למשל, אושרו לאחרונה רחפת, ישום, אפשורת (facility), דיוח, סגל (-עובדים), ורבים כמותם, שהופיעו לראשונה במילון הצבאי¹⁷. זה פוחו של פרסום ותפוצתו.

פיוצא באלו, אף בפנסת ובמשרדי הממשלה יש מחדשים בלשון, מחדירים דרכי התבטאות בשפתנו ומכונים את התפתחות העברית: הנואמים, נסחיי-החוקים והתקנות, כותבי תכניות הלימודים ומחברי הספרים הנפוצים, אנשי מכון התקנים¹⁸ ומומחי המכון לפריון העבודה, מנסחי טפסים רשמיים ושולחי חוזרים לציבור, כל אלה נתפשים בקהל כגופים מוסמכים ויודעי דבר, ועל כן דבריהם ופרסומיהם הנאמרים

17. פדי למנוע סתירות בין קביעות שונות של ועדות מקבילות מוציא צה"ל מילון צבאי, המתעדכן מפעם לפעם, ולפיו אמורים הפול לנהוג. אלא שאף כאן יש מחלוקות וערעורים, והשנה פנו לאקדמיה קצינים בכירים מאגפים שונים במטה הפללי, וביקשו סיוע במעשה המינוח.

18. מכון התקנים אכן משתף פעולה עם האקדמיה, ומוציא הגדרות למונחים רשמיים.

והנכתבים, הנהנים מתקציבים נדיבים, משיגים תפוצה נרחבת וזוכים להד רב, והעם מאמץ לו אותם פכתבם ומחקה אותם כלשונם!

גם אנשים פרטיים תורמים לפיתוח הלשון, בטובתה וברעתה: יש סופרים ומשוררים, עיתונאים ומתרגמים, שחקנים ובדרנים וסתם "עמך", שהתבטאויותיהם זוכות לעתים בהצלחה חברתית.

אמור מעתה, שתכנון לשון לא רק אפשרי, אלא הוא נעשה ממש. בעית האקדמיה היא, איך לתאם בין כל המאמצים הנעשים בנפרד, כדי למנוע פפילויות וסתירות, ויותר מכך — איך לכַנן את הלשון בדרך הנראית רצויה למוסד העליון ללשון העברית.

תשובת המזכירות המדעית והפתרון שהיא מציעה לפעיה הנזכרת כבר נאמרו: פרסום דברי האקדמיה, הפצתם ושינונם. יכול כל גוף ציפורי ויכול כל פרט להופיע ולהכריז, להדפיס ולהפיץ במסגרת החוק כל דבר שהוא חפץ ביקרו, אם אמצעים לו; וככול שירבה יזכה לתהודה גוברת. לשם כך יש פְּרוֹזוֹת ועלונים, מודעות ובמות, פְּרוֹזוֹת ובימות, עיתונים ועיתונאים, ועולים על כולם בימינו — פְּלִי תקשורת ההמונים. השפעתם של אלו על ההתנהגות הלשונית של האוכלוסייה רבת פוח היא, ובאמצעותם יכולה האקדמיה לכַנן את הלשון. המכחיש זאת ימחק נא משפתו את העצומים והמונית, החוגג והשְׂכָר, השְׂדָלָה והתְּשֵׁר, המְשׁוֹב והמְצָג והצָג, ועוד עשרות חידושים ותיקים ואחרונים של האקדמיה, שפורסמו בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה, וימצא שלשונו מעט מיושנת ובלתי־מעודפנת.

אלא שלא תמיד העיתונאים מוצאים חפץ בדברי האקדמיה, שעשירים הם בתורת הלשון, אך עניים בקמח; נאים הם, אלא שהעניות מנולתם. פרסומינו רציניים ברובם, ואינם מְרַגְשִׁים לבבות. אין הם משופעים בחניות מושכות, ולא רבה בהם הפיקאנטריה לטעמם של פְּתָבִים. אין רְנוּחַ בפרסומם.

העֶבֶר מוכיח, שעבודת האקדמיה ועמלה בתכנון הלשון נושאים פרי, ורק מיעוט פרסומיה מעכב. חוק המדינה בעניין¹⁹ מחייב את המוסד לפרסם "לא־פחות מפעמיים בשנה את החלטותיו בענייני הלשון העברית". אין החוק קובע מידה או שיעור ל"החלטה", ויכולה זו להיות מלה בודדת שהוכרע עניינה, או מילון מקצועי שלם, ובו למעלה מחצי רבבה של מונחים; יכולה החלטה להיות פרק שלם בכללי נטיית־השם, ויש שהיא כלל אחד בתעתיק.

האקדמיה מוציאה פְּתָבִים, שבהם היא מפרסמת את החלטותיה בענייני הלשון (פגון דקדוק, פתיב, מינוח ותעתיק) ובשאר עניינים שבתחום פעולתה. אף העיתון הרשמי של המדינה, "רשומות", מפרסם את החלטות המוסד, ככול שאֲלָה מוגשות לו, ובחתימת השר הממונה, הנותן לדברים תוקף מחייב, כאמור. אלא שאין דִי בכך פדי לַיִשָּׁם את ההחלטות. מונחים להם הפרסומים האמורים על האצטבה או גנוזים הם בתיקים, ולרובם אין פמעט דורש, לא בציבור הרחב ואף לא בקהל שהדברים מכונים אליו לשם יישומם.

אמנם, אין האקדמיה ממונה על הגשמת החלטותיה ברחבי הארץ (ובקרב דוברי עברית בחו"ל). תפקידה לחוקק ולקבוע

19. פך סעיף 9 בחוק הנופר בהערה 1 לעיל.

תְּקַנֵּי לְשׁוֹן, וְעַל הַרְשׁוֹת הַמְּבַצְעַת בַּמְּדִינָה לְדַאֵוֹג לִישׁוּמָם וְלֹא־כִיפְתָם. אֲךָ יֵשׁ לְאַקְדָּמִיָּה מֵהַלְכִים בְּרִדּוֹ וּבַטְלוֹיזִיָּה, וּבִאֲמַצְעוֹתָם נִיתֵן לְפָרְסָם אֶת קְבִיעוֹת הַמוֹסָד בְּדֶרֶךְ יַעֲלֶה. נְחוּצִים רַק תַּמְרִיצִים נְכוֹנִים לְאַנְשֵׁי הַמַּעֲשֶׂה (הַעִיתוֹנָאִים, הַפְּתָבִים, הַעוֹרְכִים וְהַשְּׂדֵרָנִים, וּבַעֲיָקָר — הַמְּנַהֲלִים), וַיֵּשׁ לְהַתְמִיד בְּכֶךָ, פְּדֶרֶךְ שְׂמַתְמִידִים בְּפָרְסוֹמוֹת מַסְחָרִיוֹת, וְאִזּוֹ יִקְלְטוּ הַדְּבָרִים.

אֲשֶׁר לְגוֹפִים אַחֲרֵים — צִיבּוֹרִיִּים וּפְרָטִיִּים — יֵשׁ צֶדֶק רַב בְּטַעֲנָתָם, שֶׁהַחֲלָטוֹת הָאֲקָדָמִיָּה וְהַמְּלָצוֹת וְעֹדוֹתֶיהָ אֵינָן זְמִינּוֹת פֶּלֶךְ, וַיֵּשׁ שְׂאִינָן זְמִינּוֹת פֶּלֶל. אֵינָן הֵן פּוֹלֵן עוֹמְדוֹת מוֹכְנוֹת וּמְזוֹמְנוֹת לְדוֹרְשֵׁיהֶן, וְלֹא בְּנֶקֶל אֲפֻשֶׁר לְהַגִּיעַ אֲלֵיהֶן²⁰.

הַמְּזַפֵּירוֹת הַמְּדַעִית שֶׁל הָאֲקָדָמִיָּה הִיא הַמְּמוֹנָה עַל הַצַּד הַמַּעֲשִׂי-הַשִּׁימוּשִׁי שֶׁל פְּעוּלַת הַמוֹסָד בְּתַכְנוּן הַלְשׁוֹן, וְרֵאשִׁי לְסִקּוֹר, מֵהַ נַעֲשֶׂה בָּהּ לְאַחֲרוֹנָה, וּמֵהַ הֵן מְשִׁימוֹתֶיהָ בְּמַסְגֶּרֶת זֹאת שֶׁל הַהִשְׁתַּדְּלוֹת לְפָרְסָם אֶת הַחֲלָטוֹת הַמְּלִיאָה, לְתַתּוֹ מֵהַלְכִים לְקְבִיעוֹתֶיהָ וּלְשַׁפֵּר אֶת מִימוּשָׁן שֶׁל אֱלוֹ.

מֵאַרְבַּעַת מַפְעָלֵי הַלְשׁוֹן שַׁחֲזוּ מֵיִסְדֵי הָאֲקָדָמִיָּה²¹, שְׁנַיִם חֲדָאִי שֶׁהֵם מִמְשִׁימוֹת הַמְּזַפֵּירוֹת: "יִצִּירַת מִלּוֹנִים לְמַקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים", וְ"סִפְרֵי דְקִדּוּק מְקִיף וְקוֹבַע לְלִשׁוֹנָנוּ"²², שְׁנֵיהֶם פּוֹעֵל יוֹצֵא מֵהַחֲלָטוֹת הַמְּלִיאָה.

20. הַדְּבָרִים תְּקַפִּים אֲף לְגַבֵּי הַעוֹבְדִים בְּאַקְדָּמִיָּה וּשְׁלִיחֵיהָ בְּרִשׁוֹת הַשִּׁדּוּר: לֹא תְמִיד יִדּוּעוֹת לָהֶם הַחֲלָטוֹת.

21. ר' לִשׁוֹנָנוּ ט"ז, עמ' 254; מוֹבָא בְּלֶקֶט תְּעוּדוֹת, עמ' 61.

22. הַש' ז' בְּנִיחִים, "הָאֲקָדָמִיָּה לְלִשׁוֹן הָעִבְרִית בְּפַעּוּלָתָהּ", לִשׁוֹנָנוּ לְעַם פ"ט, ט (רפ"ט) [תְּמוּזָא-אֲב תְּש"לח], עמ' י"ח(242).

1. אכן, ידועה האקדמיה ומפורסמת בציבור כמי ש"עוסקת במלים": ממציאה, מחדשת, פוסקת וקובעת בעניינם של מונחים עבריים, ומציאה אותם לאור, בעצמה או באמצעות הממשלה. ואמנם, זו המשימה שמומשה הרבה בעבר²³, ועל כן נודעה ברבים.

מימוש זה נמשך והולך אף כיום: ב"ר ש ו מ ו ת" פורסמו לא מכבר²⁴ שתי רשימות מונחים שנקבעו באקדמיה: "מונחים במיקרואלקטרוניקה" ו"שמות דגי המים המתוקים". בתשמ"ד ראו אור באותו פרסום רשמי עוד שתי רשימות: "מונחי דקדוק לבתי הספר" ו"מבחר מונחים בתפירה ולבוש"²⁵, ובתשמ"ה יבואו נוספים²⁶.

ידועות פחות משימותיה של המזכירות וידה בכל אלה. תפקידיה ופעולותיה בגיבוש המינוח העברי אינם מן המפורסמות. צריך לפתוח ולומר, שהיזמה לפיתוח מילון מקצועי מקורה מחוץ לאקדמיה. אנשי ציבור ומדע, גופים ופרטים הם הפונים ומבקשים, שייקבע מינוח מקצועי עברי

23. עד היום פורסמו למעלה מ-50 מילונים מקצועיים ורשימות

מקובצות, ועוד עשרות רשימות חלקיות וקביעות בודדות בענייני מינוח.

24. ר' ש ו מ ו ת — ילקוט הפרסומים מס' 2747 מיום י"ד באלול

התשמ"א (13-09-1981), עמ' 2908-2926.

25. ראה ר ש ו מ ו ת — ילקוט הפרסומים מס' 3043 מיום י"ג בניסן

התשמ"ד (15-04-1984), עמ' 1980.

26. ויזכר לטוב פרופ' דב סדן, היודע כל שם, מוצאו ומובנו, ומסייע

בידינו.

אחיד ומחייב בשטח מסוים, לתועלת בעלי המקצוע, כדי למנוע בתחומם את הישנותו של סיפור מגדל בבל. משימת המזפירות היא לברר את המצוי בלשוננו באותו תחום, ומשנמצא חסר, ומנהלת-האקדמיה מאשרת את העיסוק במילון לתחום זה — טורחת המזפירות להקים ועדה מקצועית לאותו עניין: מגייסת חברים מתאימים מבין הפכירים שבאנשי המקצוע ומבין חברי האקדמיה, עורכת מצע לדיון על-פי המלצת המומחים לעניין, מפיצה מסמכים, מזמנת ישיבות ומסכמת אותן בדוחות, מרפזת תגובות של כל המכותבים, אנשי מקצוע ואנשי אקדמיה, מנסחת הודעות סיכום, רושמת קיצור זיכרונות דברים בישיבות מוסדות האקדמיה (ועד המינוח וועד הדקדוק), ומפיצה את תוצאות הדיונים הללו שוב, לקראת דיון ואישור סופי במליאה.

אף דיוניה של מליאת האקדמיה, הסמכות העליונה במוסד, עוברים עריכה והתאמה במזפירות המדעית, ואז מנסחת המזפירות נוסחה סופית של המילון, מכינה לו מפתחות ומעבירה אותו לפרסום בדפוס. ועוד באים כאן שלבים של תיקונים והגהות, לפני ההוצאה לאור.

2. עיסוקה של האקדמיה בדקדוק, הן זה השיטתי והן זה המזדמן (והנובע משאלות הציבור ומפנייתיו), אף הוא תחילתו במזפירות המדעית. כאן מתרכזות הפניות ופה מבררים, אם אכן דרוש העיסוק בנשוא-הפנייה, מפני שאין תשובה הולמת בספרי הדקדוק ובהחלטות קודמות של ועד הלשון והאקדמיה. המזפירות מכנסת את ועדת-הדקדוק לדיון בנושאים הדורשים עיון ופסיקה, שוטחת לפני הועדה את החומר המוקשה, מסכמת

את הדיון וההחלטות, מעבירה את התוצאות לכל חברי האקדמיה לקראת הדיון במליאה, ובסופו של התהליך המורכב והממושך הזה מתנסחים במזכירות כללים בדקדוק הלשון על פי מה שנקבע במליאת-האקדמיה, ואלה נשלחים לפרסום נאות. כך, למשל, "כללי הסגול", שפורסמו רשמית בשנת תשמ"ד²⁵ (בצוותא עם כללים אחרים שזכו עתה לפרסומם הרשמי, לאחר פרסום קודם בזיכרונות האקדמיה).

3. משימה נוספת מוטלת על המזכירות המדעית, בתחום שונה ממה שנזכר עד עתה, ובכל זאת קשור לעניין: מתן שמות עבריים.

"בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל", לדעת חז"ל, ושניים מאלו קשורים בעבודת המזכירות: "שלא שינו (ישראל בגולה) את שמם (העברי) ולא שינוי את לשונם (העברית)". כבר בראשית צמיחת גאולתנו קיבל עליו ועד הלשון לסייע ביד המבקשים להם שמות עבריים, ועשה זאת בשתי דרכים עיקריות: בדרך העברת המשמעות ובדרך העברת הצליל. בדרך הראשונה פיצד? בודקים את משמעות השם הלועזי בספרי יען ושואלים פי מומחים נודעים²⁶, ומבקשים לו מקבילה עברית, או מתרגמים אותו, או מוצאים דרך מסורתית אחרת²⁷.

בדרך השנייה מבקשים שם עברי שיזכיר את צליל השם הלועזי²⁸. מזכירות האקדמיה ממשיכה לתת שירות זה לכל

27. למשל — אליעזר פרלמן היה לאליעזר בן-יהודה,

על-שם אביו, ויולף היה לזאב.

28. למשל — טורטשינר היה לטור-סיני, ויהודה

גרזובסקי היה ליהודה גור. וכבר הוציאה המזכירות המדעית חוברות

פונה, ועוזרת למי שמבקש להביע בשמו ובשם משפחתו את הזדהותו עם עמנו, תרבותנו ומדינתנו²⁹.

שוב, עניין תרבותי-חברתי לפנינו, פכל עניין תכנון-הלשון כולו. במלאה את המשימות הנכבדות שנסקרו עד כה, בהגשימה את ההחלטות בפעולותיה היום-יומיות, הן בפרסום והן ביישום, בתשובותיה לשואלים ובהחלה למפרע, באלה ממשת המזכירות את חזונם של ראשונים הלכה למעשה.

עוד נכוננו משימות למזכירות, מהן ותיקות מאוד, ומהן בגדר תכניות לעתיד, ועוד ידובר בהן³⁰.

מיוחדות של לשוננו לעם (קונטרסים כ"ח, ג"א-נ"ב), ובהן שמות רבים, בלועזית ובעברית, עם הדרכה לעברות הלועזיים.

29. יש מדינות בעולם (פגון צרפת וארגנטינה), שאינן מאפשרות מתן שם ליילוד שלא מתוך הרשימה הרשמית הקבועה ומאשרת במרשם התושבים, ובאים בה שמות מסורתיים-לאומיים בלבד.

30. הפירוט יבוא במאמר קרוב, שיעסוק בתכניותיה של המזכירות המדעית.